

KOMISJA FRAZEOLOGII SŁOWIAŃSKIEJ
MIĘDZYNARODOWEGO KOMITETU SLAWISTÓW

UNIWERSYTET SZCZECIŃSKI
INSTYTUT FILOLOGII SŁOWIAŃSKIEJ

ERNST-MORITZ-ARNDT-UNIWERSYTET
W GREIFSWALDZIE
INSTYTUT SLAWISTYKI

SŁOWO. TEKST. CZAS – VI
Nowa frazeologia w nowej Europie
Новая фразеология в новой Европе
Neue Phraseologie im neuen Europa

Materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej
(Szczecin, 6-7 września 2001 r.
Greifswald, 8-9 września 2001 r.)

pod redakcją

Michaiła Aleksiejenki, Walerego Mokijenki, Harrego Waltera

Szczecin – 2002 – Greifswald

Antica Menac, Željka Fink
(Zagreb, Hrvatska)

NOVE POJAVE U FRAZEOLOGIJI HRVATSKOGA JEZIKA

1. U posljednje vrijeme u hrvatskom su jeziku u tijeku različite promjene na leksičkoj i frazeološkoj razini, u prvom redu nastajanje novog leksika i frazeologije. Više je načina na koje oni nastaju. Ovdje ćemo spomenuti neke od njih.

2. Posuđivanje iz stranih jezika

2.1. Na leksičkom planu spomenule bismo posuđivanje riječi iz engleskog jezika. Neke se od tih riječi u hrvatskom jeziku upotrebljavaju u neadaptiranom obliku (npr. *cool*), neke su se djelomično ili potpuno adaptirale na ortografskom, fonološkom, morfološkom i semantičkom planu (*deal* > *dil*, *dealer* > *diler*), a neke postaju produktivnima pa se u sekundarnoj adaptaciji od njih stvaraju nove hrvatske riječi. Tako se npr. od spomenutog anglicizma *dil* formira glagol *dilati*, od *diler* se tvori imenica za osobu ženskog spola *dilerica* te pridjev i prilog *dilerski*.

Engleske posuđenice često služe kao element za stvaranje frazeologije. To mogu biti izrazi koji su u cijelosti, bez ikakve adaptacije, uzeti iz engleskoga jezika, npr. *brand new* ('potpuno nov'), *off the record* ('neslužbeno'). Češće su to frazemi kojima je samo jedna sastavnica anglicizam, npr. *donositi svježi keš* ('donositi čistu dobit'), *kužiš spiku* ('razumiješ < o čemu se radi >'), *potpuno stoned* ('potpuno drogiran'), *izgledati stonedirano* ('djelovati drogiran'). Neki pak frazemi ne sadržavaju anglicizme, ali predstavljaju prijevod engleskih, npr. *svjež početak* prema *a fresh beginning*, *sve je pod kontrolom* prema *everything under control*, *biti na krivom mjestu u krivo vrijeme* prema *to be in a wrong place in a wrong time*.

2.1.1. Na jednom ćemo primjeru pokazati kako potpuno adaptirani anglicizam postaje baza za stvaranje novih frazema.

Anglicizam *bed*, motiviran engleskim pridjevom *bad*, postaje imenicom muškog roda, adaptiranom i deklinabilnom, koju nalazimo u sljedećim glagolskim frazemima:

◦ **biti u bedu** ('biti neraspoložen, biti loše volje'). primjer: Poslije događaja dugo je bio u bedu. (Yahoo)¹

◦ **pasti/padati u bed** ('pasti/padati u očaj, oneraspoložiti se'); primjer: ...moj je dečko pao u totalni bed i zamalo popio dva deci solne... (TZ, 22)²

◦ **baciti/bacati u bed** koga ('baciti/bacati u očaj koga, oneraspoložiti koga; glagolska se komponenta najčešće upotrebljava u 3. l.); primjer: Vijest o njenom odlasku bacila me je u potpuni bed. (Yahoo)

Osim u glagolskima pojavljuje se i u frazemima rečenične strukture:

◦ **bed je** komu ('neugodno je komu što'); primjer: ...tražiti curu da vam masira ili da vas namaže kremom za sunčanje jer vam je bed direktno pokazano da vam se sviđa (Yahoo),

◦ **nemaš beda, nije bed** (značenje obaju: 'nema problema, sve je u redu'); primjer: To je još gore od heroina, samo što ti je svaki dan tvoja porcija osigurana, pa nemaš beda. (HNK)³; ...Zaboravili ste lozinku? Nije bed. Samo unesite vaš nadimak i pritisnite 'pošalji'... (Yahoo).

Potvrđen je i frazem sa strukturom fonetske riječi:

◦ **bez beda** ('bez ustručavanja, bez srama'); primjer: Nije mi jasno kako maloljetni kreten može bez beda uzimati moj auto i razvažati se po gradu (TZ, 98).

Anglicizam *bed* može se upotrebljavati i samostalno, kao replika (u značenju 'šteta, žao mi je'). Od njega se tvori i glagol *bedirati se* ('uzrujavati se'), od kojega se pak dodavanjem dijalektalnog (kajkavskog) prefiksa *z-* (karakterističnoga i za zagrebački govor), formira glagol svršenog vida *zbedirati se*, čime nastaje vidski par *bedirati se/zbedirati se*. Od svršenog glagola formira glagolski pridjev trpni *zbediran* (Totalno sam *zbediran*).

2.2. Neke su riječi posuđene iz talijanskog jezika i preko čakavskog narječja ulaze u opći leksik. Tako se, npr., talijanska riječ *giro* dugo upotrebljavala u čakavskom narječju u obliku *dir* (sa značenjem 'mala šetnja'), a u posljednje vrijeme ulazi u širu upotrebu s dodatnim značenjem 'krugovi znanaca', npr., *generacijski dir* ili 'stručni krugovi, sustručnjaci', npr., *glazbeni dir*. Uz frazeme koji su već neko vrijeme u upotrebi *učiniti (napraviti) dir*

¹ Primjer naden preko Yahoo tražilice.

² Tomislav Zajec, *Soba za razbijanje*, Znanje, Zagreb, 1998.

³ Kratica HNK znači Hrvatski nacionalni korpus (internetska adresa www.hnk.ffzg.hr) koji trenutno broji oko 9.150.000 pojavnica, a cilj mu je 30.000.000 pojavnica.

(prošetati
talijansko
diru, i to
popularan
manekenka
i putovalo

Koć
dvije razin
u talijansk
u sastav fr

Od
proširuje

◦ p
znam što

◦ z
kako se z

2.3
koma pos

◦ b

sinonim
značenju

strukture
može se

bilo? Ne

izgubljen
i čime lij

◦ b
odnosi is

primjer:

...

cijele zbe

ukomira

primjeri:
je strašn

(‘prošetati se’), *uzeti u đir* koga (‘rugati se *komu*, zafrkavati *koga*’; prema talijanskom *prendere in giro*), sve se više upotrebljava i noviji frazem *biti u điru*, i to u tri značenja: 1. ‘kružiti, vladati’; npr.: Gripa je u điru. 2. ‘biti popularan (moderan)’; npr.: Pjesma je u điru, 3. ‘biti u pokretu’; npr.: ... manekenke su mnogo trošile jer su neprestano *bile u điru*, ludovalo se i putovalo. (HNK).

Kod spomenutih frazema sa sastavnicom *đir* posuđivanje je provedeno na dvije razine: prvo je iz talijanskog posuđena riječ *đir* (u 2 od 10 značenja u talijanskom) u čakavsko narječje, a zatim je iz čakavskog kao posrednika ušla u sastav frazema i područno se proširila.

Od talijanske riječi *gusto* nastao je talijanizam *gušt* (‘ukus’), koji proširuje značenje (‘užitak’) i pojavljuje se u frazemima:

◦ *pogoditi gušt* komu (‘učiniti za volju *komu*, ugoditi *komu*); primjer: Ne znam što da ti darujem, tebi je teško *pogoditi gušt*.

◦ *za svoj gušt* (‘za vlastiti užitak’); primjer: Dobro je vidjeti novinare kako se zabavljaju *za svoj gušt* (HNK)

2.3. Zanimljivim nam se čine i frazemi u čiji je sastav uključen grecizam *koma* posuđen iz medicinske terminologije. To su glagolski frazemi:

◦ *biti u komi* ‘biti loše raspoložen, loše se osjećati’ (u ovom je značenju sinonim frazemu *biti u bedu*) i ‘biti u lošem (nesređenom) stanju’ (u tom se značenju odnosi na neživo). Za razliku od već spomenutog frazema iste strukture *biti u bedu*, koji se odnosi isključivo na osobu, frazem *biti u komi* može se odnositi i na živo i na neživo. Primjeri: - Što je s Vlastom? - Što bi bilo? Ne pravi se blesav... sva je u komi... prvo se ljutila, a sad je zabrinuta, izgubljena... čovječe, osamnaest dana joj se nisi javio! (HNK); Tko bi onda i čime liječio tolike ljude kad je zdravstvo i bez toga u komi? (HNK)

◦ *baciti/bacati u komu* koga (‘oneraspoložiti *koga*, što’) Taj se pak frazem odnosi isključivo na osobe (kao i strukturno odgovarajući s komponentom *bed*); primjer:

... pisalo je da se radovi dostavljaju pod "zaporkom". Jedna riječ, a *bacati* cijele zbornice u komu! Pa kaj je to "zaporka", za pet ran' Kristušovih? (HNK)

Na bazi navedenih frazema tvore se i novi glagoli *skomirati se*, *ukomirati se* (s prefiksima *s-* i *u-*) i glagolski pridjevi *skomiran*, *ukomiran*; primjeri: Za vrijeme utrke nekad sam hladan, a nekad *skomiran* (Yahoo); ...bila je strašno *ukomirana*. (Yahoo).

Pridjev *komatozan* (koji je također u doslovnom, medicinskom značenju bio i ranije u upotrebi) ušao je u sastav frazema *biti u komatoznom stanju* značenje kojega je isto kao i *biti u komi* (kad se odnosi na osobu). Upotrebljava se i oblik *dovesti u komatozno stanje* koga, što. Sam pridjev *komatozan* dobio je preneseno značenje 'u lošem stanju, očajan' (može se odnositi i na živo i na neživo); primjer: Način na koji je provedena pretvorba (...) Zagrebačku burzu i varaždinsko tržište novca **doveo je u komatozno stanje.** (HNK)

2.4. Iz španjorskog odnosno portugalskog kao jezika posrednika odavno smo preuzeli imenicu *banana* koja je nedavno ušla u sastav frazema *biti u banani* 'biti u lošem stanju, biti nezadovoljan, biti nezadovoljavajući (odnosi se i na živo i na neživo)'. Budući da se *banana* može shvatiti kao eufemizam za muški spolni organ, moglo bi se reći da je frazem pomalo vulgaran (usp. 5.1. *do jaja*). Primjeri:

...ali pošto ti, posjetitelju, ovo sad čitaš, znači da **si u banani do jaja...** (Yahoo)

...party je **bio u banani...** (Yahoo)

3. Posuđivanje iz hrvatskih dijalekata

Kad je riječ o posuđivanju iz dijalekata, treba naglasiti da su ponekad preuzimani cijeli frazemi, a ponekad samo pojedine sastavnice; one se u nekim frazemima mogu zamijeniti riječju iz književnoga jezika, a u nekima ne mogu. Među frazemima s kompletnom čakavskom bazom možemo navesti *zagucati kao glamac* ('povjerovati praznim obećanjima, progutati udicu'), *ni ćuš ni muš (buš)* ('ni riječi, ništa [ne reći]'), a s potpunom kajkavskom bazom: *ni v rit ni mimo* ('neodređen, bezličan; neodređeno, bezlično'), *<ma> kaj god!* ('ne dolazi u obzir, nema veze'). Kao primjer frazema u kojima su pojedine sastavnice dijalektalne navodimo: *biti u gabuli* ('biti u neprilici'), gdje je sastavnica *gabula* čakavskoga podrijetla i *na rit bi progovorio* ('ne može šutjeti, ne može ništa zadržati za sebe'), gdje je sastavnica *rit* kajkavskoga podrijetla. U frazemu *biti u gabuli* dijalektalna je komponenta nezamjenjiva, što potvrđuje primjer: Pogrešno bi bilo misliti da je samo Međimurje **u gabuli** zbog zdravstvenog osiguranja staračkih seljačkih domaćinstava (HNK), gdje se ta dijalektalna riječ upotrebljava izvan čakavskog okruženja u publicističkom stilu. Za razliku od toga u frazemu *na rit bi progovorio* dijalektalna komponenta *rit*

zamjenjiva je in
pojačava negativ

4. Novi fra

4.1. Sporn

hrvatskih riječi.

visoki stupanj če

Prvi glasi

pomalo vulgarni

jaja; pjesma je c

čega; primjeri: ..

dobro **do jaja** (Y

Drugi fraz

značenjem imei

značenje mu je 'c

do bola itd.

4.2. Mogu

frazemima mijen

frazema *bogu iza*

noge čime se po

teško u starca gl

nogu, iza svih fra

Još jedna

germanskom sasta

5. Kalkiranj

Jedan od n

prevođenje pojed

okvalificirati kao

jednoga jezika.

5.1. Frazem

novih sinonima.

glagola *moći* okar

varijante) i replik

a zabilježene su i

popularne pjesme,

frazemu *<to je> da*

zamjenjiva je imenicom *guzica* pri čemu treba naglasiti da se tom zamjenom pojačava negativna konotacija.

4. Novi frazemi s hrvatskim sastavnicama

4.1. Spomenule bismo i dva novija frazema nastala desemantizacijom hrvatskih riječi. Oba imaju strukturu fonetske riječi i pokazuju kvalitetu ili visoki stupanj čega.

Prvi glasi *do jaja* i zbog svoje seksualne konotacije može se smatrati pomalo vulgarnim. Upotrebljava se u značenju 'odličan, izvrstan' (cura je *do jaja*; pjesma je *do jaja*) ili pak izražava veliku količinu odnosno visok stupanj čega; primjeri: ...ima sranja *do jaja*; ...i još par gluposti *do jaja*; bilo nam je dobro *do jaja* (Yahooa).

Drugi frazem jest *do bola* i potpuno u suprotnosti s prvotnim leksičkim značenjem imeničke komponente izražava pozitivnu osobinu predmeta, značenje mu je 'odličan, izvrstan'; primjeri : Jučer sam čuo foru *do bola*, Cura je *do bola* itd.

4.2. Mogu se spomenuti i noviji frazemi nastali prema starijim hrvatskim frazemima mijenjanjem jedne od sastavnica. Jedan od takvih je nastao od frazema *bogu iza leđa* ('jako daleko') zamjenom sastavnice *leđa* u sastavnicu *noge* čime se postiže i rima: *bogu iza nogu*. Primjer: Mladu je svijetu nekad teško u starca gledati, pogotovo ako je starac iz tamo neke zemlje, *bogu iza nogu*, iza svih frankfurta i iza svih dojučlanda. (HNK – Jergović)

Još jedna nova varijanta nastaje zamjenom somatskog elementa germanskom sastavnicom *hoznreger* čime se može postići humoristični efekt.

5. Kalkiranje

Jedan od načina stvaranja novih frazema odnosi se na, uvjetno rečeno, prevođenje pojedinih komponenata na engleski jezik, što bi se moglo okvalificirati kao djelomično kalkiranje koje, međutim, ostaje u okvirima jednoga jezika.

5.1. Frazemi, kojima se izražava nevjerica, sumnja, dobili su nekoliko novih sinonima. One nastaju kombinacijom dijalektalnog oblika pomoćnog glagola *moći* okamenjenog u drugom licu jednine prezenta (u dvije moguće varijante) i replike engleskog glagola *believe*: *nemreš bilivit*, *nemoš bilivit*, a zabilježene su i varijante anglicizma: *nemreš bolivit* (to je ujedno i naslov popularne pjesme) te *nemoš bolivit*. Oni značenjski odgovaraju hrvatskom frazemu <to je> *da ne povjeruješ*.

Primjeri: Pa dakle **nemreš bilivit**. Pa je li taj Carl Orff još nešto napisao osim toga? (Yahoo); Ovo gore je bila jedna brija davne 1996. (...), **nemreš bilivit** da je prošlo toliko. (Yahoo)

5.2. Već se dulje vrijeme u hrvatskom jeziku upotrebljava frazem *nema frke* u značenju 'nema problema, nema mjesta brizi'. U njemu je posuđena sastavnica *frka* (koja je, istini za volju, do te mjere adaptirana u hrvatskom jeziku da se više i ne osjeća kao strani element; to je turcizam koji znači: 1. stranka, grupa, frakcija; 2. *pov.* divizija u carskoj osmanskoj vojsci; 3. *žarg.* buka, galama, svađa – u frazem je ušlo treće značenje). Kod mladih se u novije vrijeme čuje neka vrsta prijevoda tog frazema na engleski jezik. Negirani glagol *nema* prevodi se na engleski jezik, a imenici se dodaje engleski pluralni nastavak, pa frazem glasi *no frks*. Pluralni je oblik vjerojatno uzet zbog nastavka *-e* u obliku *frke*, koji jednako označava genitiv jednine i nominativ množine.

Korišteni rječnici:

1. Anić V. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb 1998.
2. Anić V. Ivo Goldstein, *Rječnik stranih riječi*. Zagreb 1999.
3. Klaić B. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb 1979.
4. Matešić J. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb 1982.
5. *Rječnik hrvatskoga jezika*, ur. Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga. Zagreb 2000.

Зоя Новожилова
(Слупск – 1)

Ф)

Основно
теле- и ради
как прави
экспрессив
Сиротинин
публицисти
тивно-праг
экономного

Изме
к созданик
коммуника
дискурса,
русского я
1994). В п
менение со
как реакци
речи, приво
и расширен

Эксп
точно шир
нально-оце
синонимич
градации, 1

Одни
ческого д
фраземати
языковых

¹ Пр
привлекают
1999; Земск